

In XVIII.: Unum beneficium sufficiens uni tantum detur, et habentes plura teneantur renuntiare infra tres menses. Nec sufficientia requiratur juxta nobilitatem personae, sed ministerium officii, ad quod designatum est beneficium illud; quia ecclesia non ordinatur ad ministros, sed ministri ad ecclesiam. Potest unus habere plura beneficia in utilitatem ecclesiae, puta quando deest pluralitas idoneorum pastorum, et ratione excellentiae aut in sanctitate aut in literis aut in nobilitate; ratione quarum conditionum unus potest magis prodesse pluribus, quam plures uni.

XIX. placet, ubi fieri potest. XX. placet, sed pontifex, quando ei videbitur, poterit dispensare. XXI placet, dummodo non fiat injustitia; nec convenit, ut aliquo modo ligentur manus summo capiti, cui nullo modo praejudicandum est.

Pars altera.

Disputationes morales.

Instructiones.

I.

Disputatio de usura variisque negotiis mercatorum.

1. Quia saepe saepius proposui et exaggeravi, quasi expediret ad Dei gloriam et laudem atque hujus,¹ imo totius christianae reipublicae utilitatem, si negotia frequentiora, quae a mercatoribus Januensibus exercentur, sincere et fideliter exponerentur sanctae sedi apostolicae, et ab eadem post maturam discussionem obtineretur responsum et executioni sub gravibus censuris mandaretur, quia, inquam, haec saepius inculcavi, nec tamen interim dixi, quid mihi videatur, ut saluti et conscientiae meae consulam, decrevi, casus praecipuos, et qui communius Januae exercentur, pertractare.

Inprimis tamen praefabimur aliqua de re ipsa, quam tractaturi sumus, et de doctore atque auditore, quem exigit, ut cum fructu tractetur.

Caput I. Quanti momenti sit res, de qua agitur.

2. Summa igitur semper est, non decipere in negotio fratrem suum, quum sic non solum facultatum patitur dispendium, sed et honoris, quia paupertas ridiculum et contemptibilem facere solet illum quem presserit; in corpore etiam necesse est illum pati, quum in rerum inopia convenienter alii et fovendi non possit; laeditur etiam in anima proximus, quia frequenter per desperationem et animi de-

¹ Intellige *Januensis*. Vide quae ex praefatione nostra huc pertinent.

jectionem et impatientiam Deum offendit, et proximum etiam per injustitiam; ut merito sapiens deprecatus fuerit: „Mendacitatem et divitias ne dederis mihi, tribue tantum victui meo necessaria, ne forte satiatus illiciar ad negandum, et dicam: Quis est Dominus? aut egestate compulsus furer, et perjurem nomen Dei mei.“¹ Neque solum, proximum in negotio decipiens, eum in facultatibus, honore, corpore et animo laedit, sed (quod maxime horrendum est) Deum ipsum laedit e corde repellit, viles res et stercorea illi praepoendo, propter quas ejus dilectionem et praecepta contemnit. Idecirco Dominus merito avaro et fratres decipienti irascitur, dicente Paulo: „Ne quis supergrediatur, neque circumveniat in negotio fratrem suum, quoniam vindex est Dominus de his omnibus, sicut praediximus vobis et testificati sumus.“²

3. Ut autem summe refert, non circumvenire in negotio proximum nec injuste agere in illum, ita summe difficile est, exacte perspicere, quando in negotiis interveniat hujusmodi deceptio et injustitia; tum quia scripturae et antiqui doctores de hac re in particulari minime tractant, sicut neque philosophi; tum etiam quia subtilitas mercatorum, ducente eos cupiditate („lucerna“ siquidem „impiorum est peccatum“³), tot technas invenit, ut vix facta nuda ipsa perspicere possint, nedum dijudicari, ex quo quidem factum est, ut moderni tractatores, sive theologi sive juris periti, inter se varii sint et dissoni; tum demum, quia res haec, utpote moralis, tantum probabilitatem quandam admittit, et ejus naturae est, ut, vel minima circumstantia variata, iudicium totius rei varium fieri debeat, ita ut opus sit Argum esse centumque oculos habere eum, qui tam varia negotia decidere exacte debeat, utque recte dixerit Basilus: „Verum intelligere justitiam magnae revera intelligentiae, ac mentis perfectissimae est.“

¹ Prov. 30. 8. 9.

² Prov. 21. 4.

³ I. Thess. 4. 6.

Caput II. Qualls esse debeat doctor rei propositae.

4. Quamvis autem haec res cum summa difficultate agnoscat, plures tamen volunt in ea docenda esse magistri. Nam theologus contendit, sui muneris esse, aequitatem vel injustitiam, quae in humanis commerciis reperitur, declarare. Jurisperitus contra a jurisprudentia rem hanc docendam esse putat. Mercator autem, utrumque paene despiciens, se solum in hac re peritum asserit et doctores, ut minus expertos, in negotiis refugit iudices.

Veritas autem esse videtur, quod quisque horum trium in his, circa quae versatur, est aliis peritior, si caetera paria sint. Et ideo mercator, negotia ipsa versans, continuo melius poterit, si vult, factum ipsum proponere. Quia tamen lucro inhiat et modis, quibus lucretur, inveniendis, minusque versatur circa principia, per quae aequitas vel iniquitas bene dignoscitur, non potest de his bene judicare, quia, ut ipse asserit, doctores minus esse expertos in negotiis ipsis tractandis, ita ipse minus expertus est in eis judicandis, an justa vel injusta sint. Theologus autem, quia principia legis divinae et naturalis aequitatis tractat, melius poterit dignoscere, an contractus aliquis legi divinae et naturali consentiat vel ab ea dissonet. Sicut et jurisperitus melius intelligit, quae ex lege pendent humana, utpote, an contractus aliquis ex lege humana sit prohibitus, et qua poena puniendus sit, qui illum fecerit; scit enim melius jurisperitus, num contractus propositus a jure definitus sit usurarius, et illum faciens infamia sit puniendus et communionem et oblationem et sepulturam privandus et facultate condendi testamentum, nisi in eo cautionem faciat de restituendo; scit etiam melius formam et solemnitatem in contractu de jure servandam, quia ista omnia et similia ex voluntate et lege humana pendent, circa quam jurisperitus plus quam alii versatur. Ex quibus concludere possumus, eum (quantum ad scientiam attinet) convenienter tractare posse de hujusmodi contractibus, qui a mercatoribus diuturna et fideli collatione didicerit facta ipsa et negotia, ex scripturis autem

et philosophia morali didicerit principia divinae et naturalis aequitatis, a jurisperito vero ea, quae ex lege humana pendent.

5. Ultra scientiam vero opus est conscientia in harum rerum doctore, circa quam duo vitanda sunt.

Alterum est eorum, qui ex nimio timore turbati, ne verum cernere possint, nimis contra veritatem et rationem conscientias arctant et vexant. Ex quo non solum sequitur, ut in facultatibus noceant proximis, dum illi ab eis persuasi restituunt, quae non deberent, sed etiam requiem conscientiae vastant et in peccata incidere faciunt contra conscientiam operantes. Ideo scriptura talibus scrupulosus dixit: „Ne insidieris et quaeras impietatem in domo justi, et ne vastes requiem ejus,¹ et alibi: „Pro eo, quod moerere fecistis cor justi mendaciter, quem ego non contristavi . . . propterea eruum populum meum de manu vestra,² et iterum: „Qui justificat impium et qui condemnat justum, abominabilis est uterque apud Deum.³

Alterum autem extremum est eorum, qui nimis laxant habenas conscientiae, justa esse docentes, quae revera injusta sunt. Quod quidem provenire potest quandoque ex inani gloria, nimis volente placere hominibus et nimis verente eos veritate contristare; quandoque ex carnali compassione praepostera et inordinata, dum non veretur crudelis esse animae, modo facultatibus et carni parcat; quandoque vero provenit ex avaritia, cui melius, qui hujusmodi sunt, consulunt, si adulentur divitibus et eorum injustitiis conniveant, quam si veritatem eis sincere proponant, quae odium parere solet, eo quod male dispositis amara sit, licet nunquam injusta. Ideo Dominus hujusmodi doctoribus comminatur dicens: „Vae qui consunt pulvillos sub omni cubito manus, et faciunt cervicalia sub capite universae aetatis ad capiendas animas, et quum caperent animas populi mei, vivificabant animas eorum, et violabant me ad populum meum propter pugillum

¹ Prov. 24, 15.

² Prov. 17, 15.

³ Ezech. 13, 22, 23.

hordei et fragmen panis, ut interficerent animas, quae non moriuntur, et vivificarent animas, quae non vivunt, mentientes populo meo credenti mendaciis.¹ Illi vero consunt pulvillos et faciunt cervicalia propter pugillum hordei et fragmen panis, qui avaritia et muneribus seducti, mendacia fingunt, quibus consolenter eos, qui ex rapina et iniquitate incrasati et impinguati, ducunt in bonis dies suos, et in puncto ad inferna descendunt. Hos revera capiunt et illaqueant falsi doctores, licet se eos vivificare mentiantur. In eodem quoque doctores adulantes divitibus ait Isaias: „Et disperdet Dominus ab Israel caput et caudam, incurvantem et refrenantem die una. Longaevus et honorabilis, ipse est caput; et propheta docens mendacium, ipse est cauda; et erunt qui beatificant populum istum, seducentes, et qui beatificantur, praecipitati.² Haec Isaias, recte virum longaevum et honorabilem caput appellans, et incurvantem pseudopropheta sicut caudam, eo quod tales injusti divites premere et incurvare soleant pauperes, et ducere ad sua vota falsos doctores, a quibus depravantur, quique divites, quibus blandiuntur, quasi cauda caput sequi solent.

Doctor igitur christianus inter haec duo extrema media et regia via incedere debet, ut neque mendacis et vano timore mendacii conscientias vexet et scrupulosas reddat, docens culpam esse, ubi non est, neque rursus viam aperiat injustitiae, cupiditati applaudens et furo adumbrans iniquitatem, ut justitiam esse mentiantur in animarum perniciem et saepe etiam corporum. Ad quam rem non parum juvat ipsius justitiae amor, dicitur Basilio: „Argumentum justae affectionis est circa judicandum recitudo.“

Caput III. Qualis auditor esse debeat hujus doctrinae.

6. Ut autem doctor recta scientia et conscientia praeditus esse debet, ut, quae spectant ad humana negotia,

¹ Ezech. 13, 18, 19.

² Is 9, 14–16.

congrue docere possit, ita etiam auditor recte disponi debet, quo fructum audiendo percipiat. Triplex autem in genere potest esse eorum, qui audiunt haec, dispositio, pessima scilicet et optima et media.

Illi autem pessime dispositi sunt, qui adeo amore terrenorum inescati sunt et oboecati, ut fidei, quam in baptismo susceperunt et professi sunt, jacturam fecerint. De quibus ait apostolus: „Nam qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem et in laqueum diaboli et desideria multa inutilia et nociva, quae mergunt homines in interitum et perditionem; radix enim omnium malorum est cupiditas, quam quidam appetentes craverunt a fide et inseruerunt se doloribus multis.“¹ Hujusmodi ergo, qui fidem amisit, idololatriis et pharisaeis pejor est; quia illi evangelium non susceperunt, hic vere susceptum et professum irridet. Ideo imminet ei aeterna damnatio, maximeque Dei misericordia esset, si terrenis, quae perditae amat, privaretur, ut eis, quasi idolis, expoliatus, ad Deum vivum converteretur, cujus nunc judicium despiciit, dicente David: „Propter quid irritavit impius Deum? Dixit enim in corde suo, non requirit.“² Quia enim impius putat, Deum non requisiturum bona ad praemium et mala ad supplicium, Deum irritat in peccatis suis.

Optima autem dispositio esset ejus, qui viva fide penetrans illam sententiam Domini: „Quid prodest homini, si mundum universum lucretur, animae vero suae detrimentum patiatur?“³ omnia terrena prae aeternis velut stercora reputat, et ideo tota animi promptitudine desiderat scire, quid justum sit, ut illud exequatur, quid etiam iniquum, ut illud fugiat, quid debeat proximo, ut illud reddat; Zachaeum illum evangelicum sequens, qui dicebat ad Dominum: „Ecce dimidium bonorum meorum, Domine, do pauperibus, et si quid aliquid defraudavi, reddo quadruplum.“⁴

¹ I. Tim. 6, 9, 10.

² Ps. 9 (Ps. 9, sec. Hebr.), 13.

³ Mat. 16, 26.

⁴ Luc. 19, 8.

7. Media autem dispositio, et quae in pluribus puto reperietur, est eorum, qui quum habeant fidem, infirmi in ea sunt et amor terrenorum adhuc in eis regnat. Ex quo fit, ut nec cupiant scire veritatem, nec prompti sint, ut eam exequantur. Ut enim fur nollet exire carcerem, quantumvis tetrum, quia non sperat exitum, nisi forte ad suspendium, ita hi, qui timent facere jacturam rerum, quas nimis amant, vel amittere qualemcumque pacem conscientiae, quam possident, xerentur et detrectant audire veritatem. Sed hujusmodi, si sapientes sunt, orabant Dominum, ut adaugeat illis fidem et spem. Considerabunt etiam, se non esse tutos, quia debet homo diligere judicium et inquirere veritatem suae salutis necessariam. „Sapientia autem“, ut ait Job, „trahitur de occultis;“¹ et datur a Domino affluenter his, qui eam in fide postulant;² venient autem ei omnia bona pariter cum illa,³ quia quies et sufficientia omnis in rerum abundantia non consistit, sed in cupiditatis diminutione. Sequantur igitur, qui ita dispositi sunt, Zachaeum. Is enim, quia statura pusillus erat, non poterat prae turba videre Jesum; quem vidit tandem, ascendens in arborem sycomorum.⁴ Ita igitur hi nostri, quia fide, spe et amore pusilli sunt, et turbam habent impediendam, quo minus Jesum et veritatem videant, hoc est multorum exempla et consuetudinem, qui illicite negotiantur, opus est, ut hac turba relicta, sycomorum ascendant, inanes excusationes in peccatis conculecantes et contemnentis; quia nulla sapientia contra Dominum, cui reddituri sunt de factis propriis rationem. Qui enim hoc meditatur et fide viva considerat, si dederit omnem substantiam suam pro animae suae dilectione, quasi nihil despiciet eam.⁵

Caput IV. Disputationis divisio.

8. His praefatis, quae de re ipsa et ejus doctore et auditore diximus, rem ipsam communiter aggrediendo

¹ Job. 28, 18.

⁴ Luc. 19, 4.

² Cf. Jac. 1, 5, 6.

⁵ Cant. 8, 7.

³ Cf. Sep. 7, 11.

agemus inprimis de usura in genere, deinde de usura, quae reperitur in cambiis, tertio de ea, quae reperitur in venditione ad tempus et in emptione, anticipata solutione. Ad haec enim capita reduci possunt frequentiora negotia mercatorum Januensium. Quibus demum de remediis, quibus usura extirpari possit, aliquid addemus.

De usura autem dicemus 1° quid sit; 2° an sit peccatum; 3° si est peccatum, an sit peccatum, quia prohibitum, vel potius prohibitum, quia peccatum; hoc est, an usura sit mala, quia prohibita solum lege positiva, an etiam sit contraria legi naturae; 4° quale peccatum sit et quam nocivum; 5° qui sint communes casus, in quibus videtur usura esse et non est; 6° qui sint rarus casus magis communes, in quibus reperitur usura.

Quoad primum igitur usurae nomen duo significat; aut enim est lucrum ex mutuo principaliter intentum, aut est actus, quo tale lucrum acquirimus vel speramus.

Caput V. Definitio usurae.

9. Accipiendo igitur usuram pro actu, potest sic defini: Usura est, aliquid ultra sortem accipere vel sperare ob mutuum. In qua definitione verbum *accipere* ex veteri testamento est deductum, verbum vero *sperare* ex novo. Quia enim lex vetus pro ratione illius rudis temporis et crassi populi manum praesertim cohibebat, ideo *acceptio* in veteri testamento prohibetur, dicente Domino: „Non dabis ei ad usuram, et frugum superabundantiam non exiges.“¹ Et rursus de justo ait Ezechiel: „Ad usuram non accommodavit et amplius non accepit.“² et infra: „Si genuerit filium . . . ad usuram dantem, et amplius accipientem.“³ Quia vero novum testamentum cohibet praesertim animum, ideo etiam ipsam *spem* prohibet, Christo dicente: „Mutuum date, nihil inde sperantes.“⁴ Ut enim, lege dicente: „Non occidas.“ Christus etiam iram vetuit,

¹ Lev. 25, 37.

² Ezech. 18, 10, 13.

³ Ezech. 18, 8.

⁴ Luc. 6, 35.

ita lege prohibente acceptionem alicujus rei ultra sortem, evangelium etiam ipsam *spem* et deliberatum desiderium prohibet.

10. In „acceptioe“ autem, quae hac definitione ponitur, intelliguntur omnes actus mali exteriores, qui in hac re interveniunt, quales sunt non solum acceptio ipsa lucri, sed exactio et pactum de usura danda, et mutuatio ipsa ob lucrum ex mutuo. Qui enim ita mutuatur vel pactum facit vel exigit vel accipit, usurarius externus est, sicut, qui solum sperat, usurarius mentalis est. Verbum enim sperandi *spem* deliberatam significat, et non motum quendam repentinum et minus voluntarium.

Ob mutuum autem dicitur, quia, ut sit usura, opus est, ut ex mutuo et non ex benevolentia vel amicitia vel gratitudine vel liberalitate aliquid speret vel accipiat. Tunc autem lucrum accipitur vel speratur ob mutuum, quum finis mutui est ipsum lucrum, et non solum causa quaedam impulsiva, quales solent esse distributiones, quae horis statutis dantur clericis; licet enim, si non essent illae distributiones, clerici, etiam timentes Deum, non interessent divino officio horis illis statutis, tamen finis illorum, si Deum timent, est divinus cultus. Ita etiam potest quis citra usuram impelli ad mutuandum, modo finis non sit illud lucrum, sed proximi charitas vel ejus benevolentia. Quod tunc evenit, quando, qui mutuatur, videt in corde suo et coram Deo, quod non habet lucrum illud tamquam finem, licet fortasse sine illo non mutuetur, et quando videt, se id velle non ex mutuo, sed (ut dictum est) ex liberalitate vel gratitudine vel benevolentia. Quod etiam alio exemplo manifestari potest. Si enim quis decrevisset, domi manere, et postea invitatus ab amico iret ad sacrum, clarum est, quod amicus non esset finis illuc eundi, sed causa tantum impulsiva. Qui igitur ita mutuatur ob lucrum, alias non mutuaturus, sicut ite ad sacrum ob amicum, alias non iturus, non committit usuram, quia non accipit vel sperat lucrum ob mutuum. Est autem mutuum aut res ipsa mutuata, aut est actio ipsa et contractus, quo quis